

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ОМЕЦІНСЬКА Ірина Ярославівна

УДК 657.412:69

**ОБЛІК І АНАЛІЗ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ БУДІВЕЛЬНИХ
ПІДПРИЄМСТВ: МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ**

Спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Тернопіль – 2008

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В процесі господарської діяльності підприємств активізуються їхні економічні взаємовідносини з іншими суб'єктами ринку, в тому числі фізичними особами та державними органами, які зумовлюють виникнення зобов'язань. Будучи джерелом формування та фінансування активів, останні виконують важливу роль у господарській діяльності підприємств, зокрема будівельної галузі. Здійснюючи суттєвий вплив на фінансову стійкість і платоспроможність суб'єктів господарювання, зобов'язання з огляду на динамічний характер потребують ефективного управління грошовими потоками, контролю за фактичним станом розрахунків. Це уможлиблюється на основі достовірної, якісної та адекватної інформації про заборгованість, яка формується в системі бухгалтерського обліку.

Недостатня теоретична розробка питань визнання зобов'язань, розбіжності щодо їхнього визначення у правовому та обліковому полі, недосконалість методики відображення заборгованостей у реєстрах бухгалтерського обліку і фінансовій звітності характеризують цей вид пасивів як одну з найбільш складних ділянок облікового процесу. Дослідження ускладнюється через різноманітність видів зобов'язань, методів їхнього погашення, велику кількість суб'єктів та об'єктів. Водночас чіткі організація і методика обліку дають змогу забезпечити отримання об'єктивної інформації для аналізу зобов'язань, проведення якого сприяє ефективному управлінню діяльністю підприємств, підтриманню їхньої фінансової стійкості та платоспроможності на високому рівні.

Проблемам обліку й аналізу зобов'язань присвячено багато праць учених-економістів. Вагомий внесок у їхнє вирішення зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Х. Андерсон, Ф.Ф. Бутинець, А. Велш Глен, С.Ф. Голов, В.Г. Гетьман, А.М. Герасимович, І.П. Житна, З.В. Задорожний, Л.М. Кіндрацька, Д. Колдуелл, Ю.А. Кузьмінський, Я.Д. Крупка, І.Д. Лазаришина, Б.М. Литвин, Є.В. Мних, Б. Нідлз, О.В. Олійник, В.Ф. Палій, М.С. Пушкар, В.С. Рудницький, О.В. Солов'єва, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко, І.Д. Фаріон, П.Я. Хомин, С.І. Шкарабан, Г. Шорт Даніел.

Проте окремі проблеми обліку й аналізу зобов'язань будівельних підприємств, зокрема їх оцінки, класифікації, умов визнання, методики та організації відповідно до нових вимог, потребують додаткових досліджень з урахуванням організаційно-технологічних особливостей галузі. Це зумовило вибір теми дисертаційної роботи, постановку завдань і вказує на її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри обліку і аудиту в інвестиційній сфері Тернопільського національного економічного університету "Дослідження і розробка методики та організації обліку і аудиту діяльності підприємств інвестиційного комплексу" (номер державної реєстрації 0102U007219). Автором підготовлено методику обліку зобов'язань для підприємств інвестиційного комплексу.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є узагальнення теоретичних, методичних і організаційних положень, а також розробка науково-

практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліку та аналізу зобов'язань будівельних підприємств відповідно до сучасних вимог управління.

Для досягнення поставленої мети в дисертаційній роботі визначені такі завдання:

- дослідити економічну суть зобов'язань та окреслити їх місце і роль у структурі джерел утворення активів підприємства;
- визначити критерії класифікації зобов'язань з метою забезпечення раціонального формування і повного використання інформації для прийняття ефективних управлінських рішень;
- обґрунтувати методичні підходи до визнання та оцінки зобов'язань, дати пропозиції щодо їхнього вдосконалення з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду;
- проаналізувати наукову обґрунтованість побудови Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій в частині обліку зобов'язань;
- оцінити діючий порядок відображення зобов'язань у регістрах бухгалтерського обліку та фінансовій звітності і надати пропозиції з його вдосконалення, які б забезпечили отримання точної та повної інформації щодо стану зобов'язань на підприємстві загалом і за їхніми видами зокрема;
- удосконалити методика аналізу зобов'язань будівельних підприємств з урахуванням змін в його інформаційній базі;
- розробити методика оцінки платоспроможності будівельних підприємств, враховуючи організаційно-технологічні особливості галузі.

Об'єктом дослідження є процеси розрахунків підприємств будівельної галузі з іншими суб'єктами ринку, що характеризують стан та рух зобов'язань і відображаються в системі бухгалтерського обліку.

Предметом дослідження є методика та організація обліку й аналізу зобов'язань вітчизняних будівельних підприємств.

Методи дослідження. Для забезпечення досягнення поставленої мети в дисертаційній роботі використовувались такі методи економічних досліджень: теоретичного узагальнення, дедукції та індукції, аналізу і синтезу – для розкриття суті зобов'язань як категорії бухгалтерського обліку; причинно-наслідкового зв'язку та абстрактно-логічний – для удосконалення класифікації зобов'язань; моделювання та формалізації – для удосконалення первинних документів, регістрів бухгалтерського обліку окремих видів зобов'язань та фінансової звітності; логічного моделювання, системного підходу, аналогії – для розробки структурно-логічної схеми порядку визнання зобов'язань та послідовності проведення їх аналізу; порівняльного аналізу – для визначення структури й динаміки зобов'язань будівельних підприємств; деталізації, середніх величин, матричний та детермінованого факторного аналізу – для дослідження впливу зобов'язань на фінансову стійкість і платоспроможність будівельних підприємств.

Теоретичною та методичною основою дисертаційної роботи стали законодавчі і нормативно-правові акти з обліку й аналізу зобов'язань, наукові праці та методичні розробки вітчизняних і зарубіжних учених-економістів,

показники Держкомстату України за 2004-2007 рр., а також дані поточного обліку та звітності будівельних підприємств.

Наукова новизна одержаних результатів проведеного дослідження полягає у поглибленні теоретичних положень і вдосконаленні на цій основі методики та організації обліку й аналізу зобов'язань будівельних підприємств. До основних результатів дослідження, що характеризують наукову новизну, належать такі:

вперше:

- обґрунтовано доцільність диференціювання зобов'язань підприємства за двома напрямками формування: пасиви, прирівняні до зобов'язань (забезпечення наступних витрат і платежів, цільове фінансування від юридичних і фізичних осіб), та зобов'язання, які повною мірою відповідають критеріям їхнього визнання (довготермінові й поточні зобов'язання). Доведено, що частину пасивів балансу, яка не відповідає критеріям визнання зобов'язань, слід зараховувати до капіталу, прирівняного до власного (бюджетне фінансування, субсидії, гранти та доходи майбутніх періодів). Такий поділ сприятиме чіткому розмежуванню різних видів пасивів, що забезпечить створення основи для аналізу раціонального складу джерел утворення господарських засобів;

- розроблено систему оцінки ефективності використання коштів цільового фінансування при здійсненні будівельно-монтажних робіт на пайових засадах шляхом використання запропонованих формул розрахунку прибутку від додаткового вкладення 1 грн. цільового фінансування, максимального його рівня, який забезпечує зростання обсягів виконаних будівельно-монтажних робіт, та впливу такого фінансування на рентабельність основної діяльності будівельного підприємства;

удосконалено:

- критерії визнання заборгованості підприємства як зобов'язань. Так, до них віднесено: заборгованість виникла внаслідок минулих подій; ідентифіковано її суб'єкти; існує реально на даний час; неминуче буде погашеною; має визначений термін виконання; визнана підприємством, на яке покладено обов'язок її погасити; її погашення спричинить вибуття з підприємства ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди; її оцінка достовірно визначена. На основі наведених критеріїв побудовано структурно-логічну схему поетапного процесу визнання зобов'язань, що забезпечить уникнення необґрунтованої реєстрації окремих їхніх видів на рахунках бухгалтерського обліку;

- класифікацію зобов'язань на основі таких ознак: мета залучення; форма залучення; вид діяльності; участь в інвестиційній чи поточній діяльності; вид кредиторів; місце виникнення; характер виникнення; вартість; виконання умов погашення; відповідність критеріям визнання; термін погашення (з деталізацією поточних і довготермінових зобов'язань), що забезпечить більш якісне проведення аналізу такого виду пасивів підприємства;

- порядок відображення інформації про зобов'язання в системі обліку за рахунок перегрупування рахунків, введення додаткових субрахунків, внесення коригувань до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і

організацій в частині змісту операцій, що узагальнюються на субрахунках 643 “Податкові зобов’язання” і 644 “Податковий кредит”, удосконалення окремих форм первинних документів та реєстрів обліку зобов’язань з урахуванням організаційно-технологічних особливостей будівництва;

– структуру пасиву балансу шляхом виокремлення в ньому таких п’яти розділів: Власний капітал; Капітал, прирівняний до власного; Пасиви, прирівняні до зобов’язань; Довготермінові зобов’язання; Поточні зобов’язання, а також розширення наявних статей у розділах “Довготермінові зобов’язання” і “Поточні зобов’язання”, що забезпечить отримання необхідних аналітичних даних про стан заборгованості на підприємстві для потреб аналізу;

дістало подальший розвиток:

– дослідження теоретичних положень економічної природи зобов’язань з метою встановлення меж використання цього поняття у правовому і обліковому полі; уточнено формулювання змісту термінів “зобов’язання”, “довготермінові зобов’язання”, що забезпечує глибше розкриття сутності зобов’язань та усуває нечіткість їх класифікації;

– методичні підходи до розрахунку коефіцієнтів ліквідності з урахуванням особливостей ведення господарської діяльності підприємствами будівельної галузі. На відміну від поширених методик розрахунку, коефіцієнт поточної ліквідності запропоновано визначати шляхом ділення оборотних активів на суму поточних зобов’язань та цільового фінансування; коефіцієнт абсолютної ліквідності – діленням середнього хронологічного значення найбільш ліквідних активів за аналізований період на поточні зобов’язання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці науково обґрунтованих методичних рекомендацій щодо вдосконалення організації обліку й аналізу зобов’язань і методики їх здійснення. Отримані результати дослідження спрямовані на підвищення достовірності, оперативності та аналітичності обліку зобов’язань, що сприятиме посиленню ефективності управління грошовими потоками в частині виникнення, стану і погашення заборгованості для забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності підприємств будівельної галузі.

Результати дослідження впроваджено у практичну діяльність будівельних підприємств. Зокрема, вони пройшли апробацію у Відкритому акціонерному товаристві “Тернопільбуд” (довідка № 06/311 від 15.06.2007 р.), Закритому акціонерному товаристві “Проектно-будівельне об’єднання “Львівміськбуд” (довідка № 04/329 від 22.02.2007 р.), Товаристві з обмеженою відповідальністю “Домобудівник” (довідка 01-327 від 21.12.2007 р.), Аудиторській фірмі “Консул” (довідка № 625 від 5.04.2007 р.), Товаристві з обмеженою відповідальністю “Добробуд” (довідка від 20.09.2007 р.). Окремі результати використовуються в навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету при викладанні курсів “Податковий облік і звітність”, “Організація обліку”, “Фінансовий облік” (довідка від 12.09.2007 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Всі розробки та пропозиції, викладені в роботі, виконані

автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації знайшли відображення в наукових статтях, а також доповідалися та обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях: “Обліково-аналітичні системи суб’єктів господарювання в Україні” (м. Львів, 25–26 березня 2005 р.); “Обліково-аналітичні системи: глобальний і національний аспекти” (м. Полтава 16–17 травня 2006 р.); “Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (м. Тернопіль, 22–23 лютого 2007 р.); “Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть” (м. Тернопіль, 17 квітня 2007 р.); “XXI століття: Наука. Технологія. Освіта” (м. Мукачево, 31 травня – 1 червня 2007 р.); “Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (м. Тернопіль, 21–23 лютого 2008 р.); всеукраїнських науково-практичних конференціях: “Ефективність інвестиційного процесу в Україні: стан, проблеми і перспективи” (м. Тернопіль, 21 листопада 2005 р.); “Становлення облікової політики в Україні” (м. Тернопіль, 18–19 травня 2007 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 17 наукових праць загальним обсягом 4,34 друк. арк. У наукових фахових виданнях опубліковано 6 статей (2,5 друк. арк.), в інших виданнях – 11 робіт (1,84 друк. арк.).

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладений на 180 сторінках. В дисертації є 28 рисунків на 20 сторінках, 20 таблиць на 12 сторінках, 18 додатків на 34 сторінках. Список використаних джерел становить 216 найменувань і займає 21 сторінку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У розділі 1 “Економічна природа, структура та оцінка зобов’язань” розглянуто суть зобов’язань і визначено їхню роль у формуванні активів підприємства; досліджено умови визнання, оцінки та класифікації зобов’язань; визначено вплив організаційно-технологічних особливостей будівництва на методіку обліку й аналізу зобов’язань.

На основі аналізу нормативно-правових актів і наукових джерел встановлено різні підходи до тлумачення терміна “зобов’язання” в економічній теорії, праві та бухгалтерському обліку. Так, у Цивільному кодексі при визначенні зобов’язань акцентується увага на ідентифікації їхніх суб’єктів, а в нормативних актах, які регулюють ведення бухгалтерського обліку, цей пріоритет упускається, що передбачає різні сфери застосування такого поняття в названих галузях науки. Цю відмінність представлено графічно на рис. 1.

Відрізок БВ характеризує зобов’язання, визнані цивільним законодавством, які знайшли відображення у номенклатурі рахунків бухгалтерського обліку. Другу категорію (відрізок АБ) формують зобов’язання, визнані у правовій площині, але не відображені в обліку (договір між суб’єктами укладено, проте жоден з них не приступив до виконання взятих зобов’язань). На відрізку ВГ показано зобов’язання, відображені в обліку, але які не підпадають під норми цивільного законодавства, оскільки відсутня ідентифікація їхніх суб’єктів.

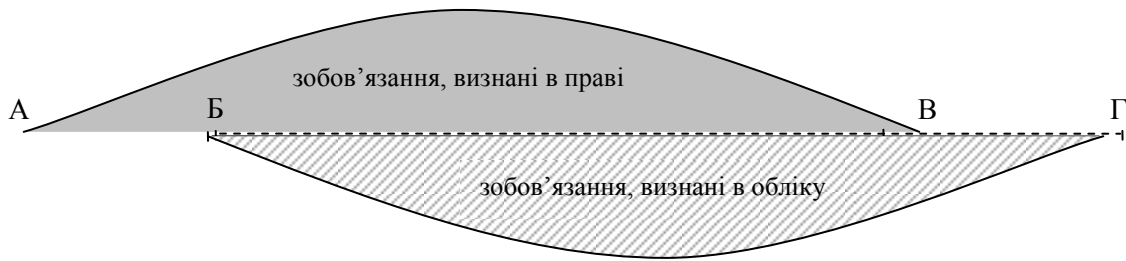

Рис. 1. Співвідношення між зобов'язаннями, визнаними у праві й обліку

Ринкові умови господарювання сприяли утворенню значної кількості будівельних підприємств у формі товариств з обмеженою відповідальністю, відкритих акціонерних товариств. Це зумовило необхідність отримання зацікавленими користувачами достовірної й адекватної інформації про заборгованість підприємств, яка значною мірою впливає на їхній фінансовий стан. Для повного розкриття інформації про заборгованість підприємства у фінансовій звітності та з метою уникнення необґрунтованої реєстрації окремих її видів на рахунках бухгалтерського обліку слід проаналізувати умови, за яких вона розглядається як зобов'язання. У П(С)БО 11 “Зобов'язання” зазначено, що зобов'язання визнається і відображається в обліку, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Проте різноманітність і багатогранність зобов'язань потребують глибшого розкриття кола цих вимог для повного врахування їхньої суті та природи виникнення. З огляду на це розширено перелік критеріїв визнання такого роду пасивів, що дало змогу конкретизувати визначення самого терміна “зобов'язання”: це теперішня, визнана підприємством та визначена у вартісному вираженні заборгованість перед іншими фізичними і юридичними особами, яка є наслідком минулих подій і погашення якої, як очікується, спричинить вибуття з підприємства ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди.

Для систематизації різних видів зобов'язань у дисертації ґрунтовно досліджено їхню класифікацію. Правильний підбір класифікаційних ознак забезпечує повне висвітлення інформації про заборгованість для цілей управління та аналізу. Втім однозначність у критеріях поділу зобов'язань відсутня. Більшість науковців їх класифікують тільки з метою відображення у звітності. Відтак не враховується повною мірою специфіка заборгованості, а управлінський персонал не отримує необхідної аналітичної інформації. Хоча класифікація зобов'язань та її деталізація визначається кожним суб'єктом господарювання самостійно, проте критерії їхнього поділу мають базуватися на єдиних уніфікованих підходах. У процесі дослідження обґрунтовано такі класифікаційні ознаки зобов'язань: мета залучення; форма залучення; участь в інвестиційній чи поточній діяльності; вид діяльності; вид кредиторів; місце виникнення; характер виникнення; вартість; виконання умов погашення; відповідність критеріям визнання; термін погашення (з деталізацією поточних зобов'язань: до трьох місяців, від трьох до шести місяців, більше шести місяців; довготермінових: від одного до двох років, від двох до п'яти років, більше п'яти років). Такі критерії класифікації, як місце виникнення, відповідність критеріям визнання та деталізація довготермінових і

поточних зобов'язань, виокремлено автором вперше. Інші ознаки – узагальнені на основі вивчення зарубіжної і вітчизняної наукової літератури з цього питання.

Будівельна галузь характеризується низкою організаційно-технологічних особливостей, які суттєво впливають на систему обліку загалом, її організацію та методику і, як наслідок, на процедури аналізу зобов'язань (рис. 2).

Рис. 2. Організаційно-технологічні особливості будівельної галузі та їхній вплив на методику обліку й аналізу зобов'язань

Передусім будівництво потребує значних капітальних інвестицій, які, як правило, здійснюються за рахунок зовнішнього фінансування. Це зумовлює постійне зростання зобов'язань у загальній структурі джерел фінансування активів підприємства. Особливо на обсяг зобов'язань впливає широке застосування цільового фінансування від фізичних і юридичних осіб. Так, у ТзОВ “Домобудівник” сума таких залучених коштів зросла у 2007 р. порівняно з 2006 р. більш ніж у два рази, у ВАТ “Тернопільбуд” – на 73,1 %, у ТОВ “Добробуд” – на 61,6 %. Тенденція до збільшення цільового фінансування спостерігається у будівельній галузі загалом. Це потребує здійснення детального аналізу такого фінансування у структурі зобов'язань та оцінки їхнього впливу на фінансовий стан підприємства.

Тривалість операційного циклу будівельних підприємств більше року потребує обґрунтованого визначення виміру, в якому здійснюватиметься поділ зобов'язань на довготермінові та поточні: чи це буде операційний цикл чи дванадцять місяців.

Така особливість галузі, як сезонність, посилює роль ще одного виду зобов'язань, а саме забезпечень наступних витрат і платежів, за допомогою яких досягається рівномірність розподілу витрат (виплата відпусток, виконання гарантійних зобов'язань тощо), а також призводить до зростання величини зобов'язань за умови будівництва у зимовий період.

Різні види будівельно-монтажних робіт зумовили залучення до процесу

будівництва субпідрядних організацій, частка виконаних робіт якими у загальній вартості будівництва постійно зростає. Це передбачає детальне вивчення порядку здійснення розрахункових операцій з такими організаціями та вдосконалення методики їхнього обліку.

У розділі 2 **“Організація та методика обліку зобов’язань у будівництві”** подано розгорнутий аналіз проблем, пов’язаних з методикою та організацією обліку зобов’язань за їхніми видами.

Оцінка кожної складової пасиву балансу дала змогу виявити невідповідність ознакам зобов’язань та умовам їхнього визнання окремих статей, які відповідно до П(С)БО 11 “Зобов’язання” належать до їх складу. Зокрема, необґрунтованим є зарахування доходів майбутніх періодів до зобов’язань, оскільки заборгованості перед іншими суб’єктами як такої не виникає. В цьому разі отримані кошти не зараховані до складу доходів лише через необхідність дотримання принципу відповідності доходів та витрат. В дисертації доведено невідповідність критеріям визнання зобов’язань і окремих видів цільового фінансування, зокрема бюджетного фінансування, субсидій, грантів, отримання яких не передбачає в подальшому вибуття ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди.

З огляду на вищеподане автором запропоновано принципово новий підхід до формування структури джерел утворення активів будівельних підприємств. З його використанням забезпечується чітке розмежування між власністю підприємства та засобами, залученими на тимчасовій основі. З цією метою зобов’язання підприємства слід диференціювати за двома напрямками формування: зобов’язання, які повною мірою відповідають їхній суті та критеріям визнання (довготермінові й поточні зобов’язання), та пасиви, прирівняні до зобов’язань (забезпечення наступних витрат і платежів, цільове фінансування від юридичних і фізичних осіб). Ту частину пасиву балансу, яка не відповідає умовам визнання зобов’язань, запропоновано зараховувати до капіталу, прирівняного до власного (бюджетне фінансування, субсидії, гранти та доходи майбутніх періодів) (рис. 3).

Раціональна організація обліку зобов’язань підприємств будівельної галузі порушується через недосконалість аналітичного і синтетичного обліку поточної та довготермінової заборгованостей. Доведена автором невідповідність доходів майбутніх періодів ознакам зобов’язань передбачає їхнє вилучення зі складу поточних зобов’язань у Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій. Вивільнення у зв’язку з цим рахунка 69 “Доходи майбутніх періодів” дає змогу запропонувати новий синтетичний рахунок для обліку внутрішніх розрахунків з поділом на два субрахунки: “Розрахунки з дочірніми підприємствами” та “Внутрішньогосподарські розрахунки”. Значимість такої пропозиції для будівельної галузі підтверджується наявністю у багатьох регіонах України великих будівельних компаній, які мають у підпорядкуванні значну кількість структурних підрозділів. Виділення окремого синтетичного рахунка для обліку внутрішніх розрахунків дасть змогу спростити процедуру отримання аналітичної інформації про такі поточні зобов’язання та уникати помилок при перенесенні суми залишків цієї заборгованості на звітну дату в баланс.

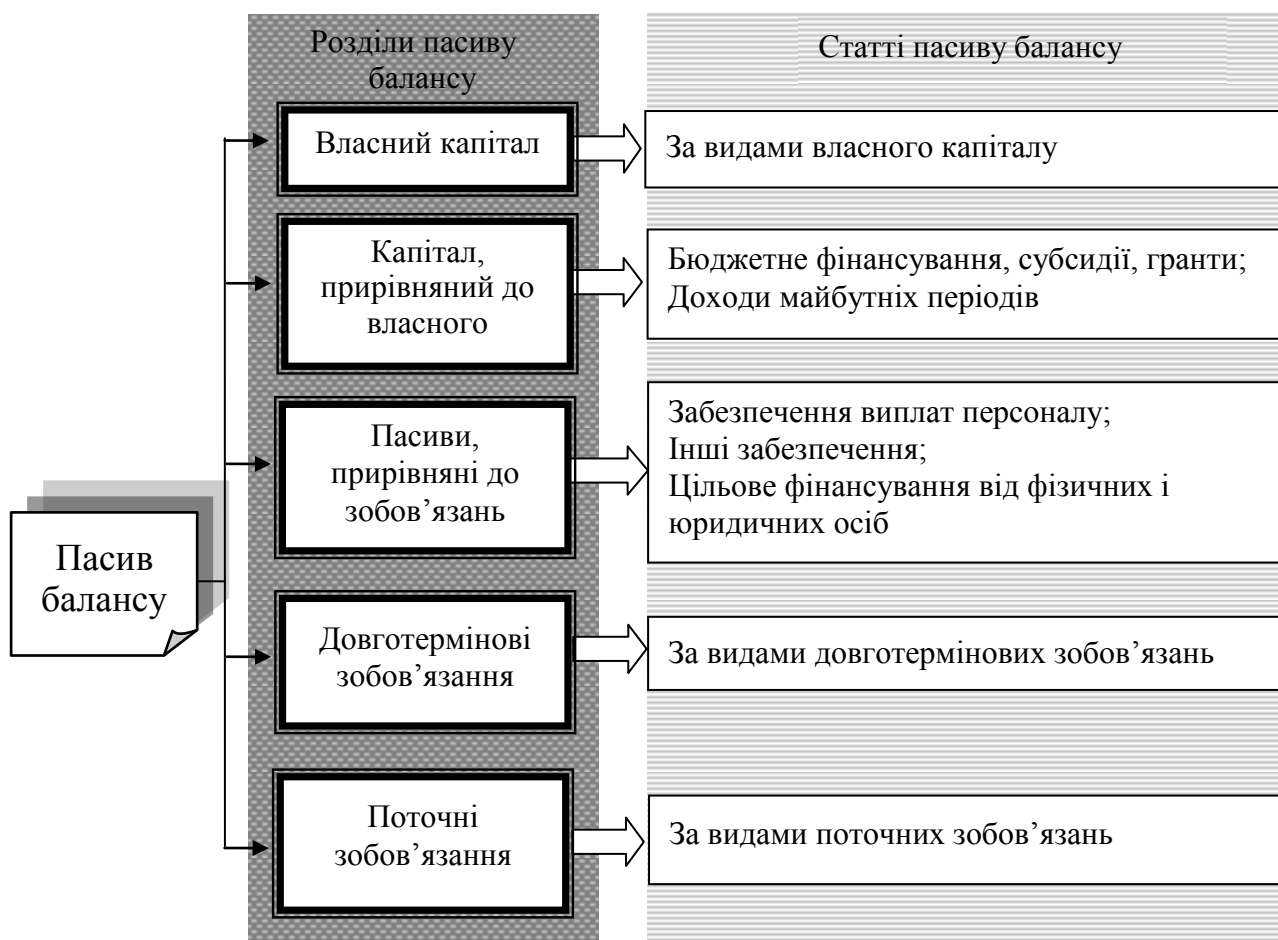

Рис. 3. Рекомендована структура пасиву балансу

Враховуючи визначальну роль субпідрядних організацій при веденні будівельно-монтажних робіт, безпідставно ігнорувати інформацію про розрахункові операції генпідрядника з субпідрядником, що є поширеним явищем в обліковій практиці. З огляду на це запропоновано:

- виділити окремий субрахунок 634 “Розрахунки з субпідрядниками” в Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій;

- передбачити окремий рядок в Акті приймання виконаних підрядних робіт типової форми № КБ-2в у розділі “Разом прямі витрати” для відображення вартості виконаних субпідрядниками робіт, завдяки чому наявність у цьому первинному документі підписів субпідрядників перестане бути формальною;

- виділити окремий рядок у балансі для обліку зобов'язань перед субпідрядниками.

До Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій автором запропоновано внести зміни в частині змісту операцій, що узагальнюються на субрахунках 643 “Податкові зобов'язання” і 644 “Податковий кредит”, у результаті чого їх використовуватимуть за цільовим призначенням. У дисертаційній роботі визначено алгоритм відображення в балансі залишків за

вищеназваними субрахунками, оскільки діючою методикою не передбачено кредитового сальдо за субрахунком 643 і дебетового – за 644.

Проведені дослідження порядку відображення вітчизняними та зарубіжними підприємствами зобов'язань у балансі дали змогу вдосконалити форму фінансової звітності № 1. Запропоновано форму балансу в частині відображення в ній інформації про зобов'язання у такому вигляді:

- розділ “Пасиви, прирівняні до зобов'язань” (забезпечення виплат персоналу; інші забезпечення; цільове фінансування від фізичних і юридичних осіб);
- розділ “Довготермінові зобов'язання” (довготермінові кредити банків; довготермінові позикові кошти (в тому числі облігації та інші цінні папери); довготермінові зобов'язання з оренди; відстрочені податкові зобов'язання; інші довготермінові зобов'язання);
- розділ “Поточні зобов'язання” (короткотермінові позики, в тому числі кредити банків; поточна заборгованість за довготерміновими зобов'язаннями; векселі видані; кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, в тому числі перед підрядниками (субпідрядниками); поточні зобов'язання за розрахунками: з одержаних авансів, з бюджетом, з позабюджетних платежів, зі страхування, з працівниками, з учасниками, із внутрішніх розрахунків; інші поточні зобов'язання) (рис. 3).

У розділі 3 **“Організація та методика аналізу зобов'язань будівельних підприємств”** розроблено методику системного аналізу зобов'язань та оцінено вплив останніх на фінансовий стан будівельних підприємств.

Відсутність чіткої методики аналізу зобов'язань ускладнює прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо зміни структури капіталу підприємств, залучення чи, навпаки, погашення окремих позикових ресурсів. На основі методів логічного моделювання, системного підходу та аналогії запропонована структурно-логічна модель послідовності проведення аналізу зобов'язань, яка передбачає не лише аналіз структури та динаміки зобов'язань, а й оцінку їхнього впливу на фінансовий стан підприємства.

Сучасний стан розвитку будівельної галузі характеризується, з одного боку, постійним збільшенням попиту на новостворені об'єкти будівництва через підвищення вимог членів суспільства до умов проживання та зростання платоспроможності населення, а з іншого, – посиленням конкуренції між будівельними підприємствами за ринок збуту та забезпечення прозорості їхньої діяльності. Це створює об'єктивні передумови для ведення ефективної господарської діяльності будівельними підприємствами та сприяє постійному збільшенню обсягів виконаних будівельно-монтажних робіт і підвищенню їхньої якості. Підтвердження цьому – готовність юридичних і фізичних осіб здійснювати значні капітальні інвестиції у вказану галузь економіки.

За останній період спостерігається значне зростання зобов'язань у структурі джерел утворення активів як на підприємствах будівельної галузі загалом по Україні, так і на досліджуваних будівельних підприємствах зокрема. Так, у ВАТ “Тернопільбуд” частка зобов'язань у структурі пасиву балансу в 2007 р. в

порівнянні з 2006 р. зростає на 3,4 пункту, в ТОВ “Добробуд” – на 0,1 пункту, в ТЗОВ “Домобудівник” – на 15,8 пункту (рис. 4).

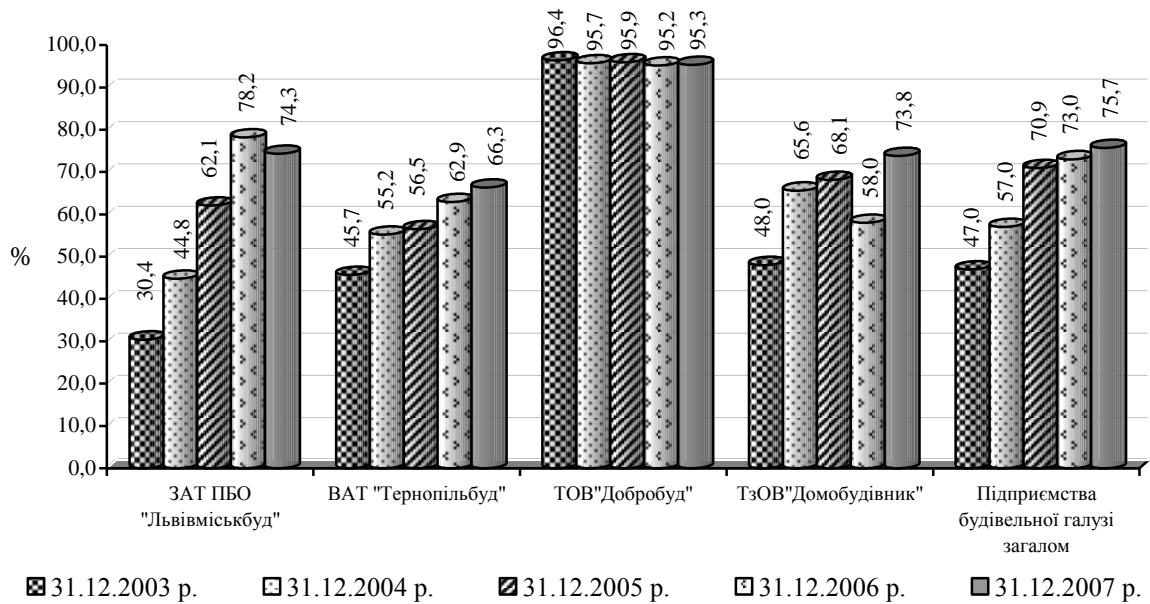

Рис. 4. Обсяг зобов'язань у загальній структурі джерел утворення активів підприємств будівельної галузі за 2004-2007 рр.

Цільове фінансування є основою функціонування будівельних підприємств в Україні. У ВАТ “Тернопільбуд” його сума за станом на 31.12.2007 р. становила 262555,0 тис. грн., або 90,1 % від суми всіх зобов'язань цього підприємства, у ТОВ “Добробуд”, ЗАТ ПБО “Львівміськбуд” та ТЗОВ “Домобудівник” – відповідно 42817,2 тис. грн., або 97,7 %, 12669,3 тис. грн., або 29,7 %, 31640,2 тис. грн., або 72,7 %. З огляду на вищезазначене запропоновано запровадити методику оцінки ефективності використання коштів цільового фінансування при здійсненні будівельно-монтажних робіт на пайових засадах за такими формулами:

1) рентабельність основної діяльності будівельного підприємства з урахуванням специфіки його діяльності:

$$R = \frac{\Pi}{C} = \frac{D - C}{C} = \frac{D}{C} - 1 = \frac{D(1 - \beta) + ЦФ}{C} - 1 \quad (1)$$

або

$$R = \frac{D(1 - \beta)}{C} + \frac{ЦФ}{C} - 1, \quad (2)$$

де R – рентабельність основної діяльності будівельного підприємства; Π – прибуток від основної діяльності; C – повна собівартість виконаних робіт, послуг; D – дохід від реалізації робіт, послуг; β – частка цільового фінансування, за яким визнано дохід, у загальній сумі доходу від реалізації; ЦФ – сума цільового фінансування, за яким визнано дохід. За допомогою цієї формули, використовуючи методи детермінованого факторного аналізу, можна дослідити вплив цільового фінансування, за яким визнано дохід, та його частки у загальній сумі доходу від реалізації на зміну рентабельності основної діяльності підприємства;

2) прибуток від додаткового вкладення 1 грн. цільового фінансування:

$$П_{ЦФ} = ЦФ - С_{ЦФ} = ЦФ - \frac{ЦФ}{R+1}, \quad (3)$$

де $П_{ЦФ}$ – прибуток від додаткового вкладення 1 грн. цільового фінансування; $ЦФ$ – сума цільового фінансування; $С_{ЦФ}$ – повна собівартість виконаних робіт, послуг, яка була сформована за рахунок коштів цільового фінансування; R – рентабельність основної діяльності будівельного підприємства;

3) максимальний рівень цільового фінансування, який забезпечує зростання обсягів виконаних будівельно-монтажних робіт і рентабельність підприємства:

$$ЦФ_{\max} = \sum_{i=1}^n (Ч_{\text{заг. } i} - Ч_{\text{БМР } i}) \times V_{1\text{роб}}, \quad (4)$$

де $Ч_{\text{заг. } i}$ – загальна чисельність робітників на підприємстві за i -тий день; $Ч_{\text{БМР } i}$ – чисельність робітників, зайнятих на будівельно-монтажних роботах за i -тий день; $V_{1\text{роб.}}$ – виробіток за день одного робітника; i – кількість днів в аналізованому періоді.

У дисертації ґрунтовно проаналізовано та запропоновано напрямки вдосконалення методики дослідження впливу зобов'язань на фінансову стійкість будівельних підприємств. Відсутність чіткого розмежування окремих статей пасиву балансу між власним і позиковим капіталом створює незручності при забезпеченні процедур аналізу адекватною інформаційною базою та отриманні об'єктивних результатів щодо оцінки фінансової стійкості підприємства. З метою уніфікації підходів до визначення коефіцієнтів фінансової стійкості автором запропоновано удосконалену структуру пасиву балансу (рис. 3). До складу власного капіталу віднесено власний капітал і капітал, прирівняний до власного, а до складу позикового капіталу – зобов'язання та пасиви, прирівняні до зобов'язань.

Поглиблення аналізу фінансової стійкості можливе в процесі оцінки фінансової рівноваги активів і пасивів балансу, адже важливу роль відіграє не тільки структура пасивів підприємства, а й встановлення об'єктів капіталу. В дисертації доведено, що головним принципом, якого має дотримуватись управлінський персонал підприємства для досягнення зрівноваженості активів і пасивів, є погодженість термінів залучення капіталу та його використання.

Для узагальнення інформації про джерела утворення господарських засобів на досліджуваних підприємствах побудовано матриці формування їхніх активів (табл. 1).

Таблиця 1

Матриця формування активів досліджуваних підприємств у 2007 р.

Активи	Джерела утворення активів, тис. грн.					Усього активів, тис. грн.
	Довготермінові зобов'язання	Пасиви, прирівняні до зобов'язань	Капітал, прирівняний до власного	Власний капітал	Поточні зобов'язання	
1	2	3	4	5	6	7
ВАТ "Тернопільбуд"						
Необоротні	–	262613,7	–	95241,9	–	357855,6
	–	73,4 %	–	26,6 %	–	100 %
Оборотні	–	–	–	39636,0	28943,2	68579,2
	–	–	–	57,8 %	42,2 %	100 %

Продовж. табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
Витрати майбутніх періодів	–	–	–	13030,6	–	13030,6
	–	–	–	100,0 %	–	100 %
Разом	–	262613,7	–	147908,5	28943,2	439465,4
ЗАТ ПБО “Львівміськбуд”						
Необоротні	18838,9	1892,5	–	14737,9	–	35469,3
	53,1 %	5,3 %	–	41,6 %	–	100 %
Оборотні	–	10776,8	–	–	11119,9	21896,7
	–	49,2 %	–	–	50,8 %	100 %
Витрати майбутніх періодів	–	–	–	–	–	–
Разом	18838,9	12669,3	–	14737,9	11119,9	57366,0
ТОВ “Добробуд”						
Необоротні	–	330,9	–	2163,0	–	2493,9
	–	13,3 %	–	86,7 %	–	100 %
Оборотні	–	42486,3	–	–	995,4	43481,7
	–	97,7 %	–	–	2,3 %	100 %
Витрати майбутніх періодів	–	–	–	–	–	–
Разом	–	42817,2	–	2163,0	995,4	45975,6
ТзОВ “Домобудівник”						
Необоротні	–	–	–	10021,6	–	10021,6
	–	–	–	100 %	–	100 %
Оборотні	–	31640,2	–	4768,0	11853,3	48261,5
	–	65,5 %	–	9,9 %	24,6 %	100 %
Витрати майбутніх періодів	–	–	–	657,4	–	657,4
	–	–	–	100 %	–	100 %
Разом	–	31640,2	–	15447,0	11853,3	58940,5

Примітка: – власний оборотний капітал підприємства

На основі наведених у табл. 1 матриць формування активів підприємств можна встановити, чи дотримується принцип погодженості термінів залучення капіталу та його використання, визначити, за рахунок яких зобов'язань створено конкретні активи, відстежити напрямки використання коштів цільового фінансування, що важливо для підприємств будівельної галузі. Дані таблиці свідчать, що зобов'язання відіграють основну роль у формуванні активів досліджуваних підприємств. Проте їх збільшення і значна частка у структурі пасиву балансу спричинили відсутність в окремих підприємств власного оборотного капіталу. Невисоке, хоча і достатнє, значення власного оборотного капіталу спостерігається загалом за підприємствами будівельної галузі: 9,6 % від суми оборотних активів у 2006 р. та 13,3 % – у 2007 р.

Дослідивши методику оцінки впливу зобов'язань на платоспроможність будівельних підприємств і виявивши резерви підвищення їхньої ліквідності, запропоновано застосовувати вдосконалені алгоритми розрахунку коефіцієнтів ліквідності з урахуванням організаційно-технологічних особливостей галузі:

– коефіцієнт поточної ліквідності:

$$k_{пл} = \frac{OA}{ПЗ + ЦФ}, \quad (5)$$

де OA – оборотні активи; ПЗ – поточні зобов'язання; ЦФ – цільове фінансування;

– коефіцієнт швидкої ліквідності:

$$k_{шл} = \frac{OA - З - IOA}{ПЗ}, \quad (6)$$

де З – запаси; IOA – інші оборотні активи;

– коефіцієнт абсолютної ліквідності:

$$k_{ал} = \frac{\left(\frac{1}{2} НЛА_1 + НЛА_2 + \dots + НЛА_{n-1} + \frac{1}{2} НЛА_n \right) : n - 1}{ПЗ}, \quad (7)$$

де НЛА – найбільш ліквідні активи (грошові кошти та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції); n – кількість кварталів (місяців) у звітному періоді.

На основі наведених вище формул у роботі розраховано показники ліквідності досліджуваних підприємств будівельної галузі та проведено факторний аналіз їхніх змін.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення наукової проблеми, що полягає в удосконаленні методики та організації обліку й аналізу зобов'язань будівельних підприємств. Це дало змогу сформулювати такі висновки і пропозиції:

1. Зобов'язання слід розглядати як теперішню, визнану підприємством та визначену у вартісному вираженні заборгованість перед іншими фізичними і юридичними особами, яка є наслідком минулих подій і погашення якої, як очікується, спричинить вибуття з підприємства ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди. Різні тлумачення терміна “зобов'язання” в правовому й обліковому полі спричинили невідповідність сфер його застосування в названих галузях науки.

2. До критеріїв визнання зобов'язань доцільно зарахувати такі: заборгованість виникла внаслідок минулих подій; ідентифіковано її суб'єкти; існує реально на даний час; неминуче буде погашеною; має визначений термін виконання; визнана підприємством, на яке покладено обов'язок її погасити; її погашення спричинить вибуття з підприємства ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди; її оцінка достовірно визначена. Враховуючи багатогранність зобов'язань, побудовано структурно-логічну схему порядку їхнього визнання.

3. Для правильного визначення, оцінки і включення до фінансової звітності зобов'язань відповідно до принципу повного висвітлення інформації необхідно належним чином їх класифікувати. Поділ зобов'язань слід здійснювати за такими критеріями: мета залучення; форма залучення; вид діяльності; участь в інвестиційній чи поточній діяльності; термін погашення; вид кредиторів; місце виникнення; характер виникнення; вартість; виконання умов погашення; відповідність критеріям визнання. Класифікація зобов'язань за терміном погашення на поточні й довготермінові не забезпечує отримання повної аналітичної інформації для цілей управління, обліку та аналізу. З огляду на це запропоновано за цим критерієм класифікувати їх більш детально (довготермінові: з терміном погашення від одного до двох років, від двох до п'яти

років, більше п'яти років; поточні: з терміном погашення до трьох місяців, від трьох до шести місяців, більше шести місяців).

4. В Інструкцію про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій необхідно внести зміни в частині змісту операцій, що узагальнюються на субрахунках 643 “Податкові зобов'язання” і 644 “Податковий кредит”, у результаті чого вони використовуватимуться за цільовим призначенням. У роботі визначено алгоритм відображення у балансі залишків за цими субрахунками, оскільки діючою методикою не передбачено кредитового сальдо на субрахунок 643 і дебетового – на 644.

5. З метою чіткого розмежування статей пасиву балансу між власним капіталом і зобов'язаннями джерела формування активів диференційовано за трьома напрямками формування: власний капітал, прирівняний капітал та зобов'язання. Прирівняний капітал запропоновано розділити на капітал, прирівняний до власного, та пасиви, прирівняні до зобов'язань, залежно від того, яким критеріям визнання вони відповідають більшою мірою. Зобов'язання, які є ідентифікованими і точно оціненими на момент реєстрації на рахунках бухгалтерського обліку та в балансі, належатимуть до третього блоку джерел формування активів і поділятимуться на поточні та довготермінові.

6. Усуненню дискусій і розбіжностей у практичній діяльності підприємств щодо методики заповнення окремих розділів балансу і забезпеченню отримання необхідних аналітичних даних про стан заборгованості на підприємстві сприятиме вдосконалена форма фінансової звітності № 1 щодо відображення у ній інформації про зобов'язання за їхніми видами. Довготермінові зобов'язання потрібно відображати за статтями: “Довготермінові кредити банків”; “Довготермінові позикові кошти (в тому числі облигації та інші цінні папери)”; “Довготермінові зобов'язання з оренди”; “Відстрочені податкові зобов'язання”; “Інші довготермінові зобов'язання”. У IV розділі пасиву балансу “Поточні зобов'язання” доцільно внести такі коригування: статтю “Короткотермінові кредити банків” необхідно розділити на статті “Короткотермінові позики” та “В тому числі кредити банків”; у статті “Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги” виокремити рядок “В тому числі перед підрядниками (субпідрядниками)”; статтю “Поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці” перейменувати на “Поточні зобов'язання за розрахунками з працівниками”.

7. Аналіз зобов'язань необхідно здійснювати у такій послідовності: аналіз структури та динаміки зобов'язань підприємства; оцінка оборотності кредиторської заборгованості; визначення ролі зобов'язань у формуванні капіталу підприємства; оцінка фінансової стійкості підприємства на основі аналізу структури власного капіталу і зобов'язань; аналіз фінансової рівноваги між активами підприємства та джерелами їхнього утворення; оцінка впливу поточних зобов'язань на величину показників ліквідності.

8. Оскільки цільове фінансування відіграє важливу роль у забезпеченні господарської діяльності будівельних підприємств, оцінку ефективності

використання його коштів слід здійснювати за допомогою формул розрахунку прибутку від додаткового вкладення 1 грн. цільового фінансування, визначення максимальної величини останнього, яка сприятиме збільшенню обсягу виконаних будівельно-монтажних робіт і відповідно підвищенню рентабельності, та впливу цільового фінансування і його частки у загальній сумі доходу від реалізації на рентабельність основної діяльності підприємства.

9. З метою отримання інформації щодо структури зобов'язань та оцінки їхнього впливу на фінансовий стан підприємства до складу власного капіталу слід зараховувати, крім власного, і капітал, прирівняний до власного, а до позикового – зобов'язання та пасиви, прирівняні до зобов'язань. Це усуне неоднозначності при трактуванні понять “позиковий капітал”, “позикові засоби”, які виникли через невідповідність діючої методики аналізу зобов'язань національним Положенням (стандартам) бухгалтерського обліку.

10. Розрахунок показників поточної та абсолютної ліквідності з урахуванням особливостей ведення господарської діяльності підприємствами будівельної галузі потрібно здійснювати таким чином: коефіцієнт поточної ліквідності слід розраховувати шляхом ділення оборотних активів на суму поточних зобов'язань та цільового фінансування; коефіцієнт абсолютної ліквідності – діленням середнього хронологічного значення найбільш ліквідних активів за аналізований період на поточні зобов'язання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях

1. Шарко І.Я. Критерії визнання та класифікація зобов'язань за національними стандартами / І.Я. Шарко // Вісник ТАНГ / За ред. д.е.н., проф. Мельник А.Ф. – Випуск 3. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – С. 197-204 (0,56 д.а.).

2. Омецінська І.Я. Проблеми обліку кредитів банку / І.Я. Омецінська // Обліково-аналітичні системи суб'єктів господарської діяльності в Україні. Науковий збірник / За ред. доц. В.Є. Швеця. – Спецвипуск 15 (частина 2). – Львів: Інтереко, 2005. – С. 652-658 (0,46 д.а.).

3. Омецінська І.Я. Зобов'язання як категорія бухгалтерського обліку / І.Я. Омецінська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: економіка. – № 20. – 2006. – С. 228-231 (0,32 д.а.).

4. Омецінська І.Я. Проблеми розрахунків з субпідрядниками – учасниками будівельного процесу / І.Я. Омецінська // Галицький економічний вісник. Науковий журнал / За ред. д.е.н., проф. Гуцайлюка З. – Тернопіль, 2007. – С. 133-137 (0,26 д.а.)

5. Омецінська І.Я. Проблеми обліку довготермінових зобов'язань / І.Я. Омецінська // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Науковий журнал. – № 2 (108). – 2007. – С. 92-98 (0,42 д.а.).

6. Омецінська І.Я. Оцінка ліквідності будівельних підприємств та їх платоспроможності / І.Я. Омецінська // Вісник ЖДТУ / Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2007. – № 4 (42). – С. 142-148 (0,48 д.а.).

Публікації в інших виданнях

7. Шарко І. Організація обліку розрахунків з постачальниками / І.Я. Шарко // Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу інституту економіки і менеджменту інвестицій. Випуск 2 / За ред. проф. Литвина Б.М. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – С. 155-159 (0,16 д.а.).

8. Омецінська І.Я. Поділ зобов'язань та відображення їх у балансі / І.Я. Омецінська // Ефективність інвестиційного процесу в Україні: стан, проблеми і перспективи: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. / За ред. д.е.н, проф. Литвина Б.М. – Тернопіль: Принтер-інформ, 2005. – С. 342-348 (0,25 д.а.).

9. Омецінська І.Я. Проблеми відображення зобов'язань на рахунках бухгалтерського обліку / І.Я. Омецінська // Обліково-аналітичні системи: глобальний і національний аспекти: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 16-17 травня 2006 р. – Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2006. – Ч. 1. – С. 238-240 (0,12 д.а.).

10. Омецінська І.Я. Забезпечення: порядок визнання та відображення у балансі / І.Я. Омецінська // Збірник наукових праць факультету економіки і менеджменту інвестицій. Наукові записки. Випуск 1 / За ред. проф. Литвина Б.М. – Тернопіль, 2006. – С. 121-127 (0,25 д.а.).

11. Омецінська І.Я. Потенційні зобов'язання та їх місце в системі економічної інформації / І.Я. Омецінська // Проблеми економіки України: збірник наукових праць: Випуск 11 / Відповідальний за випуск проф. М.С. Пушкар. – Тернопіль, 2006. – С. 66-68 (0,15 д.а.).

12. Омецінська І.Я. Порядок відображення поточних зобов'язань у балансі / І.Я. Омецінська // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: зб. тез доповідей Четвертої Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. Частина 2. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – С. 548-550 (0,13 д.а.).

13. Омецінська І.Я. Особливості структурування капіталу будівельних підприємств / І.Я. Омецінська // Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: тези доповідей V Між нар. наук.-теоретичної конф. студентів, аспірантів і молодих вчених. Відп. ред. З.В. Гуцайлюк. – Тернопіль, 2007. – С. 258-260 (0,1 д.а.).

14. Омецінська І.Я. Проблеми обліку цільового фінансування / І.Я. Омецінська // ХХІ століття: Наука. Технологія. Освіта: тези доповідей XII Міжнар. наук.-практ. конф. – Мукачівський технологічний інститут, 2007. – С. 160-161 (0,12 д.а.).

15. Омецінська І.Я. Вплив особливостей будівельної галузі на методику обліку зобов'язань / І.Я. Омецінська // Становлення облікової політики в Україні: тези доп. Всеукр. наук. конф. 18-19 травня 2007 р. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – С. 291-292 (0,11 д.а.).

16. Омецінська І.Я. Проблеми обліку зобов'язань за векселями виданими / І.Я. Омецінська // Збірник наукових праць факультету економіки і менеджменту інвестицій. Наукові записки. Випуск 2 / За ред. проф. Литвина Б.М. – Тернопіль, 2007. – С. 157-164 (0,34 д.а.).

17. Омецінська І.Я. Організаційні аспекти методики аналізу зобов'язань підприємств / І.Я. Омецінська // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: збірник тез доповідей п'ятої ювілейної Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. – Частина 2. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – С. 468-470 (0,11 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Омецінська І.Я. Облік і аналіз зобов'язань будівельних підприємств: методика та організація. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2008.

У роботі досліджено економічну суть зобов'язань і визначено межі застосування цього терміна в обліку та праві. Вивчено і розширено критерії визнання зобов'язань та на їхній основі запропоновано принципово новий підхід до структури джерел утворення активів будівельних підприємств. Розкрито організаційно-технологічні особливості будівельної галузі, які впливають на організацію та методику обліку й аналізу зобов'язань. З огляду на недосконалість діючої системи обліку пасивів запропоновано шляхи вдосконалення аналітичного і синтетичного обліку зобов'язань та відображення їх у звітності.

Обґрунтовано наукові положення щодо методики аналізу зобов'язань. Ураховуючи підвищення ролі цільового фінансування для будівельних підприємств, запропоновано використовувати формули для визначення прибутку від додаткового вкладення 1 грн. цільового фінансування, максимального рівня останнього, що дасть змогу підвищити рентабельність підприємства, та для дослідження впливу такого фінансування на рентабельність основної діяльності будівельного підприємства. Вдосконалено методику аналізу платоспроможності будівельних підприємств з урахуванням специфіки їхньої діяльності.

Ключові слова: зобов'язання, будівництво, класифікація, аналіз, фінансова стійкість, матриця, платоспроможність.

АННОТАЦИЯ

Омецинская И.Я. Учет и анализ обязательств строительных предприятий: методика и организация. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.09 – бухгалтерский учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности). – Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, 2008.

В работе исследована экономическую сущность обязательств и определены границы использования этого понятия в учете и праве. Раскрыты организационно-технологические особенности строительной отрасли, которые влияют на организацию учета и анализа обязательств.

Изучены и расширены критерии признания обязательств. Признаками, за которыми задолженность надо рассматривать как обязательство, являются следующие: задолженность возникла в результате прошлых событий; идентифицировано ее субъекты; существует реально в данном времени; будет неизбежно погашена; имеет определенный срок исполнения; признана предприятием, на которое возложена обязанность ее погасить; ее погашение повлечет убытие с предприятия ресурсов, которые несут в себе экономические выгоды; ее оценка достоверно исчислена. На основании этих критериев разработана структурно-логическая схема поэтапного процесса признания обязательств, которая позволит избежать необоснованной регистрации отдельных их видов на счетах бухгалтерского учета.

Усовершенствовано классификацию обязательств на основании таких критериев: цель привлечения; форма привлечения; участие в инвестиционной или текущей деятельности; вид деятельности; вид кредиторов; место возникновения; характер возникновения; стоимость; соблюдение условий погашения; соответствие критериям признания; срок погашения (с детализацией текущих и долгосрочных обязательств).

Оценка каждой составной пассива баланса позволила обнаружить несоответствие критериям признания обязательств отдельных статей, которые согласно национальным стандартам бухгалтерского учета относятся к их составу. Поэтому автором предложен принципиально новый подход к структуре средств создания активов строительных организаций, который обеспечит четкое разделение собственности предприятия от средств, привлеченных на временной основе. С этой целью обязательства предприятия предложено дифференцировать по двум направлениям: обязательства, которые полностью соответствуют критериям их признания (долгосрочные и текущие обязательства), и пассивы, приравнены к обязательствам (обеспечения последующих расходов, целевое финансирование от юридических и физических лиц). Ту часть обязательств, которая в большой мере не соответствует критериям признания обязательств, следует отнести к капиталу, приравненного к собственному (бюджетное финансирование, субсидии, гранты, доходы будущих периодов).

В связи с несовершенством нынешней системы учета предложено пути усовершенствования аналитического и синтетического учета обязательств с помощью перегруппировки счетов бухгалтерского учета, введения дополнительных субсчетов, внесения корректив в Инструкцию о применении счетов, усовершенствования отдельных форм первичных документов и регистров учета обязательств. Внесено предложения относительно изменения структуры баланса в части отображения в нем информации об обязательствах, что обеспечит получение более ценных аналитических данных о состоянии задолженности на строительных предприятиях.

Разработаны и обоснованы научные положения относительно методики анализа обязательств, которая включает не только анализ структуры и динамики такого вида пассивов, но и оценку их влияния на финансовое состояние предприятия. В связи с повышением роли целевого финансирования для строительных организаций предложено использование формул для исчисления прибыли от дополнительного вложения 1 гривны целевого финансирования, максимального уровня последнего, что может повысить рентабельность предприятия, и влияние такого финансирования на рентабельность основной деятельности строительного предприятия. Усовершенствовано методику анализа платежеспособности строительных предприятий с учетом специфики их деятельности. В отличие от существующих методик, коэффициент текущей ликвидности предложено определять путем деления оборотных активов на сумму текущих обязательств и целевого финансирования; коэффициент абсолютной ликвидности – делением среднего хронологического значения наиболее ликвидных активов за анализируемый период на текущие обязательства.

Ключевые слова: обязательства, строительство, классификация, анализ, финансовая устойчивость, матрица, платежеспособность.

ANNOTATION

Ometsinska I.Ya. Accounting and analysis of liabilities of the building companies: methods and organization. – Manuscript.

Thesis for obtaining a scholarly degree of Candidate of Economic Sciences in specialty 08.00.09 – Accounting, analysis and audit (by the branches of economic activities). – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2008.

The paper researches the economic essence of liabilities and outlines the usage of this term in the field of accounting and law. It examines and expands the criteria for recognizing liabilities and on their basis puts forward a fundamentally new approach to the structure of the sources of construction companies' assets formation. The thesis also elucidates the organizational and technological peculiarities of the construction industry that influence the organization and the methods of accounting and analysis of liabilities. As the existing system of liabilities' accounting is imperfect, the paper suggests ways of improving the analytical and synthetic accounting of liabilities and their reflection in accounts.

The research substantiates scientific regulations concerning the methodology of liabilities' analysis. Taking into account the increasing role of special-purpose financing for construction companies, the paper suggests using formulas for defining the profit from an additional investment of one UAH of special-purpose financing, the maximum level of the latter, which can increase a company's profitability, and for studying the impact of such financing on the profitability of the basic activity of a construction company. The methods of analysis building companies' solvency are improved taking into consideration the specificities of their activity.

Key words: liabilities, building, classification, analysis, financial stability, matrix, solvency.